

УДК 330.123.7

Шевчук О. А.,

кандидат економічних наук, доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки Національного технічного університету України “КПІ”

СУСПІЛЬСТВО ЗНАНЬ – ЯК ОСНОВНА ДОМІНАНТА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У статті розглянуто проблеми формування суспільства знань України як головного конкурентоспроможного механізму в умовах розвитку глобалізації.

Ключові слова: економіка знань, інформація, знання, інновації, капітал, конкурентоспроможність.

В статье рассмотрены проблемы формирования общества знаний Украины, как главного конкурентоспособного механизма в условиях развития глобализации.

Ключевые слова: экономика знаний, информация, знания, инновации, капитал, конкурентоспособность.

In the article the problems of formation of a knowledge society of Ukraine, as the main competitive mechanism in the conditions of globalization.

Key words: economy of knowledge, information, knowledge, innovation, equity, competitiveness.

Постановка проблеми. Сьогодні, сучасна економічна система характеризується переходом до нового типу суспільно-економічного розвитку, що ґрунтується на знаннях. Це пов'язано з тим, що господарська діяльність перетворюється в процес створення, поширення й використання знань, які виступають, з одного боку, як ресурс, а з іншого – як кінцевий продукт діяльності. Знання стає безпосередньою виробничою силою, рушійною силою розвитку та основним чинником підвищення конкурентоздатності. Саме тому виникає необхідність у висвітленні проблем формування суспільства знань як основного чинника для економічного розвитку нашої країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сьогоднішні тенденції розвитку нових інформаційних та комунікаційних технологій сприяють розширенню глобалізації та покликані, на нашу думку, перш за все, розповсюджувати нові знання, що знайшли своє відображення у теорії “Knowledge Societies” (суспільство, що функціонує на

основі використання знань та бере безпосередню участь у формуванні нових знань), яка була розроблена канадським соціологом-теоретиком Н. Стером та знайшла подальшу оцінку в роботах іноземних авторів Р. Лейна, П. Друкера, Д. Белла, Р. Арона та наших співвітчизників М. Згуровського, В. Гейця, В. Кушерця, М. Ведмедева, О. Кортунова, А. Чугунова та інших науковців. Водночас недостатність висвітлення проблем формування суспільства знань з позицій класичної економічної теорії визначило мету написання роботи.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є визначення суспільства знань як основної домінанти економічного розвитку країни.

Виклад основного матеріалу. Згідно з теорією “Knowledge Societies”, основною умовою та засобом досягнення соціальних та економічних результатів країни стає правильне використання знань (тобто людського капіталу) в умовах раціонального використання основних чинників виробництва – землі, капіталу та праці.

Це є безперечним фактом, оскільки сьогодні, завдяки інтелектуальній праці, спеціальним та специфічним знанням, що, з одного боку, стимулюють виникнення нових видів діяльності, виробництв і галузей, а з іншого – стають рушійною силою для впровадження наявних та розробки нових технологій, відбувається створення доданої вартості, що сприяє не тільки конкурентоздатності як окремого суб’єкта господарської діяльності, так і держави в цілому, а ще й стає ключовим чинником покращення добробуту населення.

З метою обґрунтування визначеного постулату, звернемося до загальновідомої формули перетворення авансованої вартості у капітал [3, с. 157-177]:

$$\text{Гроші} - \text{Товар} = (\text{Гроші} + \Delta Г),$$

де вартість як матеріальних, так і нематеріальних товарів визначається як сукупність витрат суспільної праці (конкретної праці минулих поколінь і дійсних витрат абстрактної та конкретної праці).

Зрозуміло, що незалежно від виду діяльності будь-яка праця людини містить у собі інформацію та знання, що були отримані людиною. А, оскільки ключовим елементом сучасного виробництва є висока частка розумової праці, як результат поточних досягнень НТП, то можемо констатувати, що першочергове значення в сьогоднішньому виробництві має не минула праця, а жива творча праця, що визначається рівнем знань, наукових відкриттів та нових технологій і систем управління, що характеризують ступінь інтенсивності адаптації до технічних, технологічних та організаційних відкриттів і досягнень у виробництві.

А це означає, що мінова вартість економічних благ насамперед залежить від вмісту в них знань, інформації та інтелекту, що стають основним джерелом прибутку.

Зазначимо, що сучасна економічна теорія трактує знання з різних позицій – як джерело влади [4], як інформацію, що надає можливості для здійснення ефективних дій [3], як вартість активів [5; 6].

Розглянемо знання як особливий вид товару та як капітал, що надає можливості отримувати монопольне становище на ринку.

З метою обґрунтування визначеної позиції, звернемось до класичної економічної теорії, яка визначає товар як благо, що здатне задовольняти яку-небудь людську потребу і призначене для обміну, а капітал – як вартість, що приносить додаткову вартість.

Як методологічну основу цього прикладного дослідження, пропонуємо розглядати інформацію та знання – як дві взаємозамінних категорії. Це ґрунтується на такому: інформація, як і знання є особливим видом блага, що може виступати як особисте, так і суспільне благо; як продукт праці, і як товар. Обидві ці категорії фізично, за своєю природою, є необмеженими ресурсами, використання яких не призводить до їхніх якісних змін.

Водночас необхідно підкреслити, що як чинники виробництва інформація та знання мають низку специфічних рис, серед яких ми можемо виділити такі:

- будь-яка інформація та знання, незважаючи на їхню властивість безмежно розповсюджуватись, – є унікальними для кожного окремого індивіда;

- цінність інформації та знань зумовлена їхньою необхідністю для кожного окремого індивіда, що на відміну від інших чинників виробництва – є суб’єктивною характеристикою;

- обидві категорії можуть не тільки використовуватись у необмеженій кількості відтворювальних циклів у процесі виробництва та мають довгостроковий характер, а й здатні до самозростання, що повністю відрізняє їх від інших класичних чинників виробництва;

Оскільки в процесі виробництва відбувається оволодіння спеціальними навичками, переробка інформації, що сприяють досягненню визначеної мети за рахунок актуалізації (перетворення) інформації, то можна дійти висновку, що знання – це ієрархічно структурована інформація, яка в результаті трансформації (передачі) від одного суб’єкта до іншого сприяє інтелектуалізації виробництва.

Зазначимо, що історично, відношення до знання постійно змінювалося залежно від ступеня пізнання законів природи.

Так, у первісному суспільстві людини здійснювала нагромадження та узагальнення емпіричних знань про середовище, що їх оточувало. Відповідно, в цей період, знання виступало не як товар, а як продукт праці.

Перехід від продукту праці до товару почав відбуватися при рабовласництві з появою жрецтва, коли окремі індивіди завдяки власним

знанням мали можливість не тільки керувати суспільством, а й отримувати за виконання своїх обов'язків різні права та привілеї. Знання, в цей період, починає виступати як товар, володіння яким визначає монополльне становище їх власника.

Загальновідомо, що будь-який товар має дві основні властивості – споживчу вартість (корисність, здатність задовольняти яку-небудь людську потребу) та мінову вартість (здатність товару у визначених кількісних співвідношеннях обмінюватися на інші товари).

Ці дві властивості знань як товару зумовлені двоїстим характером втіленої в ньому праці – конкретною працею – працею, що створює споживчу вартість, та абстрактною працею, як специфічною історичною формою вираження суспільної праці, що створює вартість та визначається витратами людського капіталу, який міститься в усіх товарах.

Якщо мова йде про знання, то їх споживча вартість реалізується в процесі отримання, а сама вартість знань повністю залежить від їх практичного застосування. Варто зазначити, що співвідношення споживчої вартості та вартості у знаннях є значно вищим за усі інші товари, оскільки ефект від їхнього застосування набагато більший, а отже, і вища частка прибутку, що отримується за їх рахунок.

Такий висновок надає нам можливість розглядати знання і як капітал. А унікальність знань кожного окремого індивіда надає нам можливість розглядати останні як короткострокову монополію, основу якої становить інтелектуальна власність.

Сьогодні, внаслідок росту значимості нематеріальних активів в економіці, в основі якої лежать знання, інтелектуальна власність стала невід'ємним механізмом трансформації знань у ліквідні комерційні активи.

Це надає можливість визначити нам знання як найважливіший ресурс виробництва, що відображає процес трансформації інформації для покращення ефективності виробництва шляхом використання інтелектуальної складової людського капіталу.

Сьогодні, коли цикл створення продукту стає коротшим, а потреби в інноваціях збільшуються, “економіка знань” диктує нові вимоги до виробників у контексті розвитку міжнародної торгівлі та підвищення конкурентоздатності продукції.

Іншими словами, якщо раніше джерелом конкурентних переваг країни вважалися доступ до сировини, зручність транспортної розв'язки, значний за розмірами споживчий ринок, дешева робоча сила, то внаслідок розвитку інформаційних та комунікаційних технологій великого значення набувають професійні знання, навички та вдале використання ідей та новітніх технологій (інновацій).

Таким чином, вищезазначену формулу можна переписати так:
Гроші – Знання (інформація + навички) – Інновації (ідеї + технології) –

– Товар – (Гроші + ΔT)

Висновки. Все вищезазначене надає можливість дійти висновку, що сьогодні, в умовах розвитку глобалізації, що формується у рамках інтегрованої світової економіки, нових інформаційних і комунікаційних технологій (ІКТ), основною рушійною силою інноваційної держави стають знання.

Якщо раніше конкурентоздатність держави значною мірою залежала від трьох основних чинників виробництва – природних, трудових ресурсів та капіталу, то сьогодні, рівень конкурентоспроможності стали визначати чинники вищого рівня:

– людський капітал як домінуючий чинник, що визначає вектор економічного розвитку;

– інновації, що сприяють розвитку високотехнологічного виробництва;

– ринкова інфраструктура, що визначає умови для ведення бізнесу.

Сукупність цих чинників характеризує спрямованість розвитку національного виробництва, що в сучасних умовах виступає як інноваційна модель, що заснована на принципах технологічних і інноваційних нововведень, розвитку міжнародної інтеграції, поширення малого і середнього бізнесу, які здатні до гнучкості виробництва, соціальної переорієнтації та перепрофілювання.

Ця модель формування економіки, що заснована на знаннях – є базою для суспільного відтворення та надає можливості для подальшого суспільного просування.

Література:

1. Друкер Питер Эффективное управление. Экономические задачи и оптимальные решения. – М: Издательско-торговый дом "ГРАНД", "ФАИР-ПРЕСС", 1998.

2. Друкер Питер Ф. Задачи менеджмента в XXI веке : уч. пос. / Пер. с англ. – М. : Издательский дом "Вильямс", 2000. – 272 с.

3. Маркс К.. Капитал. Критика политической экономии. – Т. 1. – Книга 1. Процесс производства капитала. Гл. 4. Превращение денег в капитал. Стр. 157-177. – Доступний з <http://gomora.narod.ru/kapital.html>.

4. Тоффлер Э. Метаморфозы власти / под ред. С. А. Гудимова. – Ульяновск : ООО "Издательство АСТ", 2001. – Доступний з http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/Toffl/index.php http://csgr.narod.ru/iis.html#_Toc288588874.

5. Чугунов А. В. Развитие информационного общества: теории, концепции и программы : Учебное пособие. – СПб. : Ф-т филологии и искусств СПбГУ, 2007. – 98 с.

6. Україна у вимірі економіки знань / [за ред. В. М. Гейця]. – К. : Основа, – 2006. – 592 с.